

ТИЖНЕВИК РЕВІЄ НЕВДОМАДІКЕ: ТРИДЕНЬО UKRAINIENNE

Число 36 (94), рік видання III. 4 вересня 1927 р. Ціна 3 ₴р. (Prix 3 fr.)

Париж, неділя, 4 вересня 1927 року.

У Парижі відбулися установні збори нової громадської організації, яка ще раз, самим фактом свого засновання, виразно підкреслює силу взаємного тяжіння між народами, що належали колись до складу великої «тюрми народів» на сході Європи, а потім одночасно прокинулись із сна неволі до нового життя, до боротьби за самостійне існування своєї батьківщини. Представники України, Грузії, Азербейджану та гірських народів, що перебувають на еміграції, поклали початок спільного клубу під назвою *Entente libre* — Вільна Згода.

Політичні діячі народів Кавказу та України давно уже твердо стали за тою думкою, що інтереси їх народів припадають кут у кут, що ніщо їх не поділяє в майбутньому, що все зв'язує їх у сучасному.

Ідучи в сліди цієї думки, виношеної та обґрунтованої, уряди цих народів заклали між собою своєрідну Чорноморську антанту, — згоду без примусу і задніх думок, що стала органічним чинником їх сучасної діяльності, прообразом політичного майбутнього.

На черзі стояло громадське виявлення тої самої думки, її оформлення, — реалізація того взаємного наближення, що помічалось в усіх площинах внутрішнього та зовнішнього життя народів Чорноморського басейну.

Необхідною була не якась інша, а саме громадська установа. Бо-ж політика, як і все на світі, провадиться од людини до людини, од товариства до товариства, і лише потім уже — од народу до народу, од влади до влади.

Живемо в демократичні часи, у демократичній атмосфері. Вяне,

сохне і завмірає чинність командних політичних центрів, коли вона не має відгомину в окремих людях, в громадських установах, у народі.

Усі договори, як би добре вони не були розважені зверху, підписані та ратифіковані, застаються чи загрожують зостатися мертвою буквою, коли вони не перекинуться до громадської свідомости, не стануть підкладом непереривної громадської чинности.

Лише живі мостки, встановлені од людини до людини, од товариства до товариства, лише творчі звязки між ними надають реальний зміст, реальну силу і твердість договорам між народами.

Тільки тоді договір не стане ніколи «шматком паперу», коли за його руководними ідеями стоїть міцний мур громадської опінії. А цю опінію складає завше саме громадянство, і витворюється вона у процесі чину, наближенням людей до людей, обміном думок та виправленням розхідних ліній.

На сході Європи закладена десять літ тому, існує поки що й досі, — не згода, а фікція згоди, накинута згори, підперта червоними багнетами та вязницями. Фікція ця засуджена на загибель живою опінією поневолених народів, і недалекий вже той день, коли тяжка облуда спадє з очей потомлених народів, одкривши перед ними перспективи вольної волі, творчого життя.

До цього дня треба готуватись, бо воля — це дорогоцінність, яку тяжко придбати, але ще тяжче зберегти, коли вона вже придбана. Готуватись мусять не тільки командні центри, але й ціле громадянство, цілі народи. Бо хто-ж може бути ліпшим оборонцем народньої волі, ніж сам народ?

Представники народів України та Кавказу вибрали найкращий шлях по дорозі цього підготовання. Вони заснували Entente libre. Згоді фіктивній, закладеній на насильстві та брехні, на фальсіфікації благородних слів та лозунгів, вони протиставляють згоду вільну, в основі якої лежать найкращі здобутки людства: воля та свідомість народні. Добрі зерна засіяні на доброму ґрунті, і жнива будуть багаті.

Але це тільки початок. Вільна згода мусить бути поглиблена в середині, поширена на зовень.

Не будемо розважати програми внутрішньої діяльности нової організації. Це означало б попереджувати події, вгадувати внутрішні директиви товариства, яке, — ми того певні, — розвине добру та ревну чинність в усіх площинах культурно-громадського життя об'єднаних

народів. Перспективи товариства в цьому напрямі майже необмежені, праця незмірна.

На-зовень перед Вільною Згодою лежить також широка путь. Досі товариство обхопило в собі представників лише чотирьох державно-національних комплексів. Їх єсть більше.

Нитки життєвих інтересів, що звязали між собою Україну та Кавказ, тягнуться далеко од них, — на схід, на південь, на північ. Досить подивитись для того на географічну карту, досить прислухатись до гомону рухів народніх на цілому півдні європейського сходу.

Благословені Богом країни, що лежать над Чорним та Озовським морями, над Каспієм і далі, — одвіку і до сьогодні, завше були битим шляхом чужонародної експансії. В усі часи історії, держави і народи, що жили на цьому шляху, страждали й гинули од зброї хижих завойовників, що по черзі надходили з півдня та сходу, з півночі та заходу. Гинули тому, що не освідомили своїх інтересів, були відчужені та не об'єднані.

Дух епохи, що ми її переживаємо, кличе до нового життя усі поневолені народи. Вказує він їм і форми нового співжиття між народами та державами. Це — вільні територіяльні союзи, засновані на спільних інтересах, встановлені вільною згодою учасників.

На півночі колишньої «тюрми народів» формується такий вільний союз ново-утворених держав, продиктований спільними інтересами в сучасному й майбутньому. Усі, кому дороге замирення Європи, любовно слідкують за нелегкими де-в чому породами балтійської антанті.

Черга за півднем. Усе говорить за те, що там, на історичних шляхах експансії, повстане союз чорноморсько-каспійських держав і народів. Мусить повстати, бо це єдиний спосіб перетяти шляхи північному імперіялізмові, яку б не прибрав він форму: чи совітську, як то має місце в сучасності, чи монархічну та якусь иншу, що буде в майбутності.

Тяжкі дороги ведуть до цієї нової східно-європейської територіяльної антанті. Можливо, що політичні чинники й не скоро зважаться остаточно ступити на ці далекі й нерозвідані шляхи. Громадянство мусить стати їм на допомозі. Воно уже й стає, вказуючи метод для праці. Цей метод — добровільна карність, складна єдність, протиставлені єдності механічній, послуху примушеному.

Товариство «Вільна Згода» мусить стати тереном для випробовання цих методів, для переведення їх до життя серед народів Чорноморського басейну. Доброї путі, найкращих успіхів!

Каря смерти.

Писати після війни й революції про кару смерти для аболиціоніста, себ-то противника її, — було майже безнадійною справою. Ніколи перед тим людське життя не було більш обезцінене, ніж після 1914 року та на протязі дальших років аж по цей час.

Каря смерти, що від середини минулого століття повільно гинула природною смертю — з одного боку, шляхом викреслення її з карних кодексів багатьох європейських й за-океанських держав, а з другого, шляхом невиконання або виконання смертних вироків у виїмкових випадках тими державами, де формально вона була залишена, — з вибухом війни, а головнo — большевицького перевороту в Росії — знову віджила та почала майже епідемічно лютувати по цілому світі, а передовсім у Європі.

Настали немов золоті часи для мортикалістів, себ-то прихильників кари смерти, які певно переконані, що гільотина і кат є неминучими атрибутами кожного суспільства, що без їх допомоги не мислима успішна боротьба зі злочинністю.

Безперечно, що совітському уряду належить пальма першенства за державне зловживання карою смерти. У цілому світі на протязі цілого минулого століття л е г а л ь н о не було засуджено та покарано смертю стільки людей, скільки червона Москва знищила за не цілих десять років. Навожу новітню і в кожному разі неперебільшену статистику жертв большевицького чекізму:

31	єпископів,
1.560	священиків,
34.585	учителів, лікарів та суддів,
16.367	студентів й професорів,
79.900	урядовців,
65.890	поміщиків та шляхти.
56.340	офіцерів,
196.000	робітників,
268.000	жовнірів й моряків,
890.000	селян.

Отже, кругло — 1.600.000 (точно — 1. 608. 673), себ-то — на пів-мільона більше, ніж має населення, наприклад, Естонська держава. Це є статистичний матеріал, поданий відомим вченим Саголеа, що добре знає московську мову й московські відносини та відвідав Росію вже під-час совітського панування. Ці цифри зрештою зафіксовані pour tous les temps в Нью-Йорському православному Соборі Христа Спасителя в спеціальній каплиці, що зветься — «Сумом Росії». До цих чисел слід ще додати царську родину, що також у большевицько-брутальний спосіб була покарана смертю.

Не має причин сумніватися у вірогідності цього загального підрахунку. На жаль точної статистики жертв чекізму ніколи ніхто не знатиме, бо вона ніким не велася.*)

Оскільки військові страхиття стерорізували культурну й громадську думку, видно з того, що цей жахливий і в історії безприкладний терор большевиків не викликав серед світового загалу якогось стихійного протесту. Були лише спорадичні та поодинокі виступи деяких міжнародніх гуманітарних установ та визначних громадських діячів. Але вони лишилися без якого будь впливу та вислідів, що й зрозуміло, бо большевицький чекізм знаходиться по той бік людської культури й гуманности.

*) Пир. про це докладніше мою спеціальну розвідку «ЧЕ-КА» в американській «Натуродній Волі» за 1926 рік.

Мусіло минути кілька років після військовго замирення, що-б засуд американським судом двох, здається, невиних робітників Сако та Ванцетти на кару смерти, а головню — жорстоко-нелюдське проволікання цієї справи і кілька-разове відкладання майже в останній мент виконання цього вироку, знова розбурхав міжнародне сумління, — та щоб світова громадська думка виступила майже з вулканичним протестом проти страчення цих двох людей, як ми були цього свідками на протязі останніх кількох тижнів.

Одже справа Сако й Ванцетті знову після війни ставить на чергу дня одвічне питаання про кару смери.

Здавалося, що після тих аргументів проти неї, які ще у 18 столітті навів славетний італійський кримінолог Бекарія у класичній своїй розвідці «Про злочини та кару», та після палких публіцистичних виступів Вольтера проти зловживання вироками смерти (а головню, проти можливости засуду невинних людей на смерть*) — трудно ще щось додати прсти цього варварства чи навести щось переконуючого на його захист. Чи взагалі можна по-людськї обґрунтовати або захистити кару смерти?!

Бо що таке по суті — (а не юридично чи метафізично)— кара смерти? Нове вбивство — новий злочин! Кат — це лише державою утримуваний легалізований злочинець, — що мусить безкарно вбивати безборонну вже людину. Така гола дійсність, яку не може змінити найбільш хитруньська наукова казуїстика чи теоретична твердолобість багатьох фахових кримінологів.

Бо вони, не зважаючи на саму модерну свою фахову освіту иноді в душі лишаються примітивними канібалами, що не можуть перемогти в собі кривавих інстинктів «людської бестії» і закривають її лише блискучим серпанком псевдо-наукового жаргону, який так непереможно впливає на людський жорстокий натовп, часто з вищешкільною освітою та не раз навіть у салюнових убранях. Не підлягає сумніву, що кара смерти — це рештки старобудої кривавої помсти, що раніше була приватною й особистою справою, а потім легалізувалася державою та стала її правним монополем.

Як людська культура, а передовсім — етичний поступ — мусили без огляду винищувати криваву примару, що була страшним руйнінком суспільного життя, так тепер сучасний гуманізм мусить безоглядно борорися проти кари смерти, цього останнього нащадка кривавої помсти й тихого співника людської злочинности.

Виховання гільотинами та шибеницями вряд чи спричиняється до морального піднесення суспільства. Скоріше навпаки: кара смерти, як повчас історія чудова школа людського здичавіння та морального озвіріння. Тому вона конче мусить бути викреслена з карних кодексів дїйсно культурних народів. У сучасному життю не має і не може бути місця для цього жахливого пережитку минулих варварських часів. В нашу добу кара смерти — ахронічна, недоцільна, неморальна і злочинна.

Слід нагадати, як дивилася на цю справу на початках цього століття світова культурна опінія.

Коли вмираючий царизм в останніх передсмертних конвульсіях почав захищувати (у 1906-1907 р. р.) свої страчені позиції славетними столипінськими «краватками», себ-то — шибеницями, була улаштована у тій самій Москві, що тепер під большевиками здобула історичний та світовий рекорд у нищення людей — міжнародня анкета проти кари смерти, в якій прийняли участь найвизначніші європейські вчені, письменники, політики та громадські діячі.

Минає саме 20-ть років від того часу, коли була опублікована ця анкета під редакцією відомого російського кримінолога професора Гернета.

*) Пор. його — *Traité sur la Tolérance.* —

Маю на думці свого часу відомий й цензурою переслідуваний збірник: «Против смертной казни». (Москва, 1907).

Мабуть ніколи висновки цієї анкети не були так на часі, як саме тепер, коли людство після війни знову занепало у кріваву темряву модерного канібалізму та нового ренесансу кари смерті.

У цих увагах та твердженнях корифеїв європейської культури читач знайде переконуючі й непереможні аргументи проти кари смерті та страчування катом людей.

Здається, що не буде зайвим це знова нагадати, зокрема-ж під цей час, коли це питання таке часове, бо після-військовий зріст злочинності, соціологічно зрештою цілком зрозумілий і майже автоматично неминучий, викликує серед широкого загалу настрої помсти та бажання захвати чи навіть відновити кару смерті, коли одже кат знову виринає на суспільнім кону в авреолі іскупителя абсолютної справедливості та захистника дезорганізованого людського суспільства, як йому цю роль у великому захопленні призначив перед сто роками відомий французький консервативний письменник — Ж. д е-М е с т р.

Цікаво буде вислухати думку про це питання одного з визначних італійських криминологів Е. Ф е р р і:

«Наука довела — пише він у цій анкеті — зокрема на основі психологічних матеріалів про злочинність, що кара смерті не має більшої злякуючої сили, ніж інші кари, бо є ослаблена або силою пристрасти, примушуючої до злочину, або надією на безкарність серед кваліфікованих убійників, які завше вірять, що їх злочин не буде відкритий...»

Один з ватажків німецької с.-д. та історик цієї партії і публіцист Е. Б е р н ш т е й н засуджує кару смерті у таких словах:

«Кара смерті не єсть ані найбільш жорстокою, ані найбільш нелюдською серед інших кар, що винайшли люди, але серед усіх кар це є к а р а н а й м е н ш р о з у м н а..... Доки будемо мордувати во імя закону, доти будемо визнавати вбивство во імя приватних інтересів. Таким чином, порушуємо основну засаду, що людське життя — річ незаймана.»

Славетний французький письменник О к т а в М і р б о каже з цього приводу:

«Доки суспільність полишає за собою право вбивати, доти нещасний одинець, незадоволенна колективна група, мрійники, поети, апостоли поневолені та кріпацькі маси, навіть й честолюбів — вже лише через це будуть мати право — неминуче й безумовне — боронитися вбивством... На гільотину чи завішення відповідатимуть ножем: на масові страчення — бомбою, підпацюваннями, вбивствами...»

... Таким чином, серед людей на віки вічні запанує дух варварства... Отже, всупереч А. К а р р у, я кажу: «Хай пани законодавці дадуть приклад!»*)

Колишній голова «Ліги миру» Ф. П а с с і написав: —

«Ешафот, шибениця, ростріл — кажуть — це засіб занадто суворий, але зате певно-діючий, бо лише мерці не вертаються. Помилка, фатальна помилка. Мерці вертаються, і то у тім більшому числі та тим небезпечніші, чим більше і безоглядніше вживалася кара смерті...»

Покійний лідер англійської робітничої партії К е й е р Г а р д і також був ворогом кари смерті.

На його думку «кара смерті зовсім не має злякуючого врачіння на інших. Гадаю, що виконання цієї кари при додержанню всіх ритуалів, передбачених законом та релігією, є більше нелюдське, ніж пайцінічний мрд з числа всіх доконаних».

*) А. Карр — це французький журналіст, який в минулому столітті вславився своїм відомим афорізмом, з приводу кари смерті, сказавши на адреси злочинців, яким загрожує гільотина: «Хай панове вбійники почнуть перці», себ-то, перестануть вбивати, а тоді, мовляв, буде зайво кара смерті та кат.

Голова першого робітничого англійського уряду Р а м з а й М а к д о н а л ь д висловив з приводу кари смерті такі уваги:

«Не маючи залякуючого впливу, кара смерті впливає рівночасно як гаскра. Більше: ніщо так не обурює, як погляд на ешафот. Це — ганебне почуття суспільства, що воно безсиле захистити одинця перед моральним занепадом. Це признання занепаду громадської етики...»

«Ми члени робітничої партії, не можемо зрозуміти, як християнська цивілізація підтримує такий жахливий та «легальний» злочин, як кара смерті...»

Автор докладної англійської розвідки: «Вязниці, поліція й кара», відомий письменник Е. К а р п а н т е р — явний, рішучий аболіціоніст.

«Скасування кари смерті пише він, мусіло-б тепер бути на денному порядку кожного народу, що себе шанує, бо лишаючи оstonь інші моменти, суспільство не вірить вже в помсту; а правило «око за око», зуб за зуб», що за часів варварства можливо як найкраще годилося, тепер вже не висловлює нашого відношення до справи кари смерті. Нам вже цілком ясно, що з двох неправд не може бути одної правди і що, не вмючи знайти иншого засобу для висловлення свого засуду над убивством як вдіяти нове вбивство, це значить виявити лише свою несилу та наївність...»

Англійський толстовець А. М у у д підходить до цього питання з иншого боку, кажучи:

«Обставина, що люде можуть помилятися і що смерть непоправна і єсть єдиним та в кожному разі не найважнішим аргументом проти кар смерті, але одним з багатьох, чому затримання цієї кари єсть постійною ганьбою для всіх країн, які її терплять та виконують...»

Серед учасників цієї анкети була також покійна польська письменниця Е. О ж е ж к о в а, яка ляпідарно зясувала свій погляд на цю справу. «Кара смерті — на її думку — це злочин супроти морального добра, а що до розуму та здобутих ним надбань — це кривавий забобон».

Англійський вчений та письменник А. У о л л е с підходить до цього питання а н а л і т и ч н о:

«... Уявляю собі, — каже він, — що коли-б суспільство було раціонально організоване, коли-б були прищеплювані моральні засади співчуття та всі мали однакову можливість вживати щасливого життя, тоді морди скоювалися-б дуже рідко, а може й ніколи. Наше понижуюче й нехристиянське відношення до злочинців, що свої злочини діють виключно з причини нашої байдужости, є один з найявніших доказів занепаду нашої прославленої цивілізації».

Цей висновок англійського дослідника з цілої анкети чи не найплястичніше з'ясовує не лише питання кари смерті, але й питання злочину та кари взагалі в їх функціональній взаємозалежності що у свою чергу є лише показником функціонального відношення між злочинцем та суспільством взагалі.

Р у с с о слушно казав, що кожне громадянство має такі закони, яких заслуговує. Можна сказати, перефразуючи цей його вислів, що кожне суспільство має таких злочинців, яких воно варте.

Не підлягає жадному сумніву, що переважна більшість злочинів є суспільного походження, себ-то виникає з нераціональної організації людського суспільства. Є очевидним, що при належній й доцільній реорганізації людського суспільного співжиття на таких підставах, які забезпечували-б кожній людині однакові умовини в боротьбі за існування, себ-то, коли-б не було таких соціальних та економічних контрастів, які характеризують сучасне суспільство, більшість дотеперішніх злочинів зовсім шезла-б, бо була-б зайвою.

Отже, що до цього У о л л е с має рацію.

Повстає питання, чи можливе таке ідеальне суспільство, де взагалі

не було ані злочинів, ані злочинців, можливість цього цитований англійський автор також допускає.

Точна відповідь на це не можлива, бо соціологія не є астрономія. Можна лише висловити сумнів, щоб такий стан був колись досягнений, беручи під увагу, що є певний відсоток, правда, дуже невеликий, злочинів біологічного походження та абсолютного характеру, які не залежать (бодай безпосередньо) від суспільних обставин та природа яких не є лише в залежності від анатомічно-морфологічних властивостей людини, як це свого часу доказував Ломброзо, але скоріше анатомічно-фізіологічного типу і головню, в зв'язку з певними дефектами малого мозку, як це останніми часами спокуюється довести Чикагська криміналогічна школа, не без переконуючих висновків.

Очевидно, що такий «уроджений злочинець», (*delinquento nato*) вживаючи терміну Ломброзо, єсть передовсім продуктом природи і буде завданням соціальної гігієни та евієніки вирішувати питання про те, чи, оскільки та як боротися проти таких злочинів біологічного типу!...

Цікаво, що відсоток цих абсолютно непоправних «уроджених» злочинців майже цілком відповідає тому, який був встановлений бельгійським статистиком-соціологом Кетле, як бюджет ешафотів.

Але чи навіть йдо цих непоправних злочинців, що роблять звірські злочини, бо їх примушує до цього природна їх аномальність, можна стосувати кару смерті й вважати ката відповідним лікарем?

Думаю, що відповідь може бути лише негативна і то так довго, доки, наприклад, не караються смертю буйні божевільні, хорі на лепру, чуму та інші небезпечно хорі чи небезпечно-ненормальні незалежно від них, себ-то — біологічно.

Мортикалісти мають єдиний річевий, хоч правда цінічний аргумент на захист карі смерті, а саме фінансовий. Мовляв, вішати й гільйотонувати обходиться державі дешевше, ніж повні тюрми, дожиттєвого утримування покараних злочинців. Французський захистник карі смерті, ліонський кримінолог А. Лякасань*), вирахував, що наприклад Франції утримання в'язнів в 1905 році обійшлося кругло в 18.000.000 фр., а як що брати під увагу і колоніальні карні депортації, — то зверт 30.000.000 фр. — рівночасно держава на утримання французських університетів давала трохи більше 9.000.000 фр.. З цього обрахунку виникає, що Франція дає на одного студента тричі менше, ніж на одного злочинця.

Це ненормально. На думку ліонського кримінолога цієї ненормальності не було-б, коли-б кара смерті вживалася як слід. З одного боку, було-б менше дожиттєвих злочинців, а з другого — менше злочинів, бо страх перед гільотиною зупиняв-би перед цим. Це стара фایрбахерська теорія про залажування карою смерті і головню — переведенням смертних вироків, яку новітня історія карної практики не виправдала. Одже, лишається лише фінансовий момент, як єдино стійний. Але тоді фанатичні евієніки ultra-дарвіністичного напрямку могли-б з меншим успіхом ставити питання, фінансово його мотивуючи, про зайвість божевільних для домів, санаторій для ненормальних, шпиталів для незлічимих і т. и., як зрештою були цього бодай теоретичні спроби під час кульмінаційного захоплення цією біологічною теорією.

Французський письменник Лямартин, полемизуючи з вище-цитованим журналістом Карром — слушно зробив таку увагу:

«Суспільство й злочинець чи-ж вони вічно дивитимуться один на одного, що-б знати, хто перший перестане проливати кров? Почніть та не бійтеся тих небезпек, якими вам від цього загрожують. Ні, лучником, суспільство не є смерть! Лучником суспільства є моральність його законів!»

*) Пор. А. L а с а s s а r u e: Peine de mort et criminalité Paris. 1908.

У дебатах з приводу цього питання, що в 1838 році відбулися в паризькому парламенті, славетний французький аболіціоніст д е-М а к о н влучно кинув на адресу мортікалістів цю відповідь:

«Не треба навчати боятися смерті, але треба навчати шанувати життя».

Ці слова саме тепер слід нагадати, коли війною й революцією життя було так страшенно обезцінене, а смертю так легковажно шахується. Доки існуватиме кара смерті, не можливо успішно боротися проти згаданого обезцінення людського життя, а рівночасно не можна належно поборювати злочинність.

В анкеті, витягом з якої були наведені цитати, справа кари смерті була з'ясована з різних можливих становищ. Не можна знайти нових якихось аргументів проти, але не має зовсім переконуючих аргументів за неї.

Було сказано: «що історія кари смерті — це перманентне її касування». Хочеться вірити, що після-військове бурхливе її відродження та жахливе зловживання нею, — це лише останній предсмертний її корч.

Хочеться вірити з французькими письменниками братами М а р г е р і т, що в недалекій майбутності «суспільство перестане бути катом та віддячувати злом за зло. Воно покликується на приклад, а в тім само дає приклад, що викликає лише обурення. Але все це відійде до вічності, де також цезне не вільництво, варварство й людяність, основана на крові й бруді. За нічю прийдуть досвітки, за досвітком — золот зоря. Надій, мося!!!!...»

Сподіватись, це не значить, явна річ, спокійно й пасивно вичікувати того щасливого дня, коли це само якось станеться, але це значить — постійно й завжди боротися та знищувати зло з вольтеровською безоглядністю та незамиреністю.

Саме справа бостонських жертв — Сако й Ванцетті, що викликала таке загальне обурення по цілому світу та стихійний міжнародний протест, є найкращим приводом до того, що-б знову була розпочата рішуча компанія проти кари смерті.

Демократія всього світу і все, що цікавиться та не ставиться байдуже до людських справ, всі для кого людяність не порожнє гасло — мусять однодушно домагатися скасування кари смерті та викреслення її з карних кодексів тих держав, де вона ще залишилася та практикується.

Лише спільними зусиллями демократичних сил цілого світу може вдастися переведення цього історичного завдання нашої доби. А тоді кара смерті, страчення та кат будуть врешті покладені до архиву історії, де вже переховується багато людських забобонів та варварських пережитків. Для майбутнього ж потомства вони лишатся тільки тяжкими історичними спогадами про моральну пре історію людського суспільства.

О. І. Бочковський.

Подєбради. 20. VIII. 1927.

« Л і к б е з ».

(М а л ю н о к з с е л я н с ь к о г о ж и т т я
н а Н а д д н і п р я н щ и н і).

Зібрали всіх неписьменних села від 16 до 35 років, разом душ 50. Де-які баби прийшли з манесенькими дітьми. Діти плачуть, а матері забавляють їх: «Не плач, ось мама з татком учитимуться і ти слухатимеш, — не плач... Баби звернулися до вчителя з проханням, чи не можна покласти у нього в кімнаті дітей, щоб спали, поки будуть учи-

тися. Порахували: дев'ятеро дітей. При всьому бажанню допомогти їм, учитель не мав можливості, бо кімната маленька, ліжко одно, і всіх ніде покласти. Де-хто скаржився: «Матінко моя, пропаде ж моя пряжа, бо прийдеться ходити цілу зиму до школи ввечері, і нікому буде прясти...»

Пробалакали так години півтори і діждались «комісії» в складі чотирьох чоловіка (голова «сельради», представники від «комнезаму», «комсомолу» і «наросвіти» із району т. зв. «центра»), а п'ятий член цієї комісії, завідуючий «Лікбезом» — звичайнісенький сільський вчитель. Почали розказувати селянам, як гарно бути письменним, можна і головою «сельради» бути, і секретарем, і взагалі якимсь представником влади, тай грошенята тією письменністю можна придбати такі, що неписьменні й недоберуть їх вартості... Дядьки слухають уважно й погоджуються зо всім, бо майже всі вони вже записані у члени «комнезаму», і тому всі бажають бути головою, писарем і т. и., а головне тут були такі, що бажають стати «партейними», а для вступу до «компартії» треба запознати анкети, підписуватися, бо лише тоді приймуть дійсним членом партії, тільки письменних... Баби позбірались сміливіші і підняли лемент, що для чого ж вони вчитимуться, хто ж прястиме, хто дітей доглядатиме... Але комісія не звертала уваги на їхній галас, лише жінок з дітьми пустили додому, а останніх переписали і наказали обов'язково ходити до школи, підкреслили, що як за цей рік не вивчатися, то будуть ходити й другий рік, аж поки всі будуть письменні, бо... «великій учитель Владімір Іл'ич Ленін, сказав, щоби за десять лет не било ні аднаво неграмотнаво...» і тому вчитись треба, треба виконувати обов'язок розумного радянського громадянина... Далі комісія зауважила, що хто не ходитиме до школи, той буде платити грошову покуту. Після цього де-хто вирішив, що краще ходити на цю зиму «правильно» та чогось навчитися, ніж десять років ходити та не прясти та ще й, боронь Боже, платити покуту... «Еже ялось зиму не попрядемо, а на другу зиму вже будемо прясти, бо десять років не прясти так це ж лишечко, можна й без сорочок залишитися!» — так вирішила одна за всіх жінок... Між иншим, комісія запитала на якій мові бажають вчитися. Всі відповіли: «На нашій, на українській». Далі комісія наказала завідуючому вести широку агітацію серед неписьменних антирелігійну пропаганду та більше звертати уваги на «політичні відомості», з'ясовувати селянам склад радянських керуючих органів, та взагалі вести бесіди на теми політичного характеру. Побажали гарно вчитися і відпустили всіх додому. Через кілька днів прислали інструкції та підручники на... російській мові: «Букварь для неграмотних Елькіной».. Ось як виконали бажання селян...

І почалось навчання на російській мові. Навчання треба провадити «американським методом» — прийшов такий наказ із центру. Перша сторінка букваря: «Билі, билі раби; ми не бари, ми не раби; бари білі, раби палілі; ми не бари, ми не білі...» і т. д. заповнено три перших сторінки букваря цими словами політичної грамоти для селян. Читали, читали тай почали казати, що язик поламаеш, а до пуття не навчишся,

бо не по нашому написано... Попрохали вчителя звернутися до центру, аби прислали українських книжок, але звідтіль відповіли, що для дорослих немає... І дійсно, страшенно тяжко* було дорослим вчитися грамоті по цій абетці Елькіної...

А вже для вчителя скільки різних прикрих випадків до виконання своїх обов'язків, так і перелічити неможливо.

Приходить дядько до школи і просить вчителя відмітити, що він на навчанні «був», — Але, — каже, — я мушу обов'язково іти рибу ловити, тому що після дощу гарно вона ловиться, тай їсти нічого вдома, вибачте, піду з школи...» Другий ніяк немає можливості сидіти в школі, бо треба накрасти в лісі дровець, як смеркне, а там і цілу осику зрубати... І це все члени «комнезаму» мають, так мовити, державний привилей, що вони цілком «сознательние»... Щож робити вчителю?

А що про жінок, то нічого й казати... «Учителю, — звертається одна, — я б вам пів-мірки напярала краще, ніж до школи ходити, або з місяць би молочко носила, а то з школи прийду пізенько, свекруха лає, що не пряду, а на другий день варю їжу і книжку розкрию та все вчуся, всі з мене сміються, а я все: «мі не барі, мі не рабі» — аж поки голова завернеться та починаю казати — «мі барі, мі рабі» — там де «барі» читати «рабі», — а свекруха ж лає, коли б ще не прогнала. Що ж мені робити, порадьте, як мені збавитися від цієї школи?» Друга приходить і рішуче каже, що не ходитиме, бо чоловік ганьбить, мовляв, що гуляти до школи хожу, навіть одного разу, коли пізенько закінчилося навчання, так він добре попобив її після того...

Але навчання все ж таки провадилось. Почали писати, роздали олівці. Всі не вміють і не можуть держати. Де-хто з дядьків, кажуть, що рука закацубла коло плуга, а баби, що до пряжі руки звикли, склизькі, то не вдержуть. Великої праці коштувало навчити держати. Писати ж не дуже вчилися, понесли зошити додому. Діти-школярі де-яких батьків позабірали зошити, понаписували все завдання батькам. Ціла біда була з цим. Рахування на рахівниці для всіх було самою тяжкою справою. Ще серед дядьків де-хто навчився, а жінки — з острахом яка цокне кісточкою тай кине, як воно страшно, тай: «Нашо воно здалось нам? Гуси, качки та кури полічимо й без рахівниці». За три місяці повинні були пройти весь курс, себ-то навчитися читати, писати, рахувати та політично грамотними стати. Але, на жаль, дуже мало встигли, бо підручники були незрозумілі, тай обставини життя де-яких селян тяжкі були. Як де-хто на всю сім'ю з п'яти-шести осіб мав одні чоботи, одну теплу одежину, такому неможливо було відвідувати школу регулярно. Це безумовно були не члени «комнезаму», бо ті вже встигли одягнутися добре.

Через три місяці призначили іспит. Приїхало де-кільки представників різних культурних совітських установ з району, потім представники місцевої влади, вчителі. Всього десять-дванадцять осіб. Зібрали всіх неписьменних, які закінчили курс навчання. Де-хто прийшов одягнений по празниковому, де-хто просто від праці. Почали писати диктуру. Майже з півгодини підписували аркуші паперу, де-хто напи-

сав першу літеру свого прізвіща, а далі зляку забув все і нічого не міг написати. Диктуру — речень п'ять-шість коротеньких — писали години дві. Всі страшенно хвилювалися, понаписували хто його знає й що. Далі перейшли до перевірки «усвоєння політграмоти». Викликають одного дядька до столу; підходить одягнений в стареньку військову шинелю, підперезаний на скору руку брудним рушником, лице злякане, дивиться на комісію. Його запитують: «Скажі, нам дядюшка, що таке революція?»... Постав, подумав, почухав потилицю тоді і каже: «так, ліворучія... знаєте... це буде... ліворучія, це таке вольненіє»... — той махнув рукою. Де-хто з членів комісії розсміявся. Далі, каже дядько: «А тепер вибачайте, треба зараз йти до дому, бо я вже тут зранку, а дома свиню випустив, як ішов до школи, коли б огородини не поїла...» Той пішов додому. Далі жінка. Запитують: «Что било в 1905 году?». — «Ой, щось не пам'ятаю, це-ж давненько було, це тоді, як у Христі корова здохла та у Івана Перепнихатки хата згоріла та пшеницю»... Її перебивають: «Ти-ж політграмоту слухала, так скажі, що било не в тваєм селє, а вообще?» Подумала трошки: «Щось не пам'ятаю, у мене тоді Гриць знайшовся, а так не пам'ятаю», — той пішла від столу. Далі дівчина. Запитання: «Когда і где бил третій комуністическій інтернаціонал?» Вона глянула, усміхнулася та й каже: «Якось ви по чудному запитуете, що я й не розберу». Тоді почали запитувати, хто головою «сельради», які особи керують селом, що вони роблять і т. и.; на ці питання вже відповідали де-хто досить гарно...

Закінчився іспит промовою голови комісії, що треба вчитися краще, оголосив, що хто навчився писати своє прізвіще, той скінчив і дістане посвідку про це, а останні повинні ще ходити, поки вивчатся. Обіцяв на другий рік прислати підручники українські.

Дійсно на другий рік прислали підручники надруковані по українському, але зміст все той, все перекладено з російського букваря Елькіної і починається так: «Були пани, були раби, ми не пани, ми не раби; пани били, раби палили...» і т. и.

Так вже все це обридло селянам і, розуміється, страшенно не подобалося, але треба коритися. Хто не відвідував регулярно навчання на другий рік, того карали так: дядьків примушували розчищати узвіз од снігу, возити глину; жінок — мазати то канцелярію «сельради», то хату-читальню, то школу, то записували і виганяли на яку-будь иншу працю. Примушували коло «сельради» та «комнезаму» без черги вартувати, бо накладення грошевої покути не давало наслідків. понеже у селянства грошей не було...

Б.

З того боку.

Із-за казано-офіційних повідомлень, тріскучих агітаційних статей, беззмістовних, але високопарних докладів про різного роду «досягнення», що ними густо-рясно пересипана большевицька преса, — дуже рідко можна зустрінути якусь замітку чи статейку, в якій хоч трохи видно, як із-за цієї бутафорії пробивається на світ Божий непри-

крашена дійсність. Як не дбають большевицькі «всезнайки» ховати цю неприємну для них дійсність, ту дійсність, що йде всупереч їхній і деології, їхній програмі, їхнім завданням, — однак, час од часу мусять вони відзначати дійсний стан, правда, не инакше, як під назвою «хиби», або «ухили». Але й цих невольних признань досить, щоб неозброєним оком углядіти собі реальність і чинність цих «хиб» та «ухилів», уявити собі їх силу і зріст, себ-то те, що підкреслює силу і зріст української національної ідеології. Цілком зрозуміло, що ця сила і цей зріст не можуть увійти в «рейки пролетарської і деології», ясно, що вони не можуть стерпіти панування чужих ідей і чужих людей. Що далі, то провалля між тими, що зараз панують на Україні, і тими, що борються проти цього панування, — збільшується і росте. Примирення або погодження між першими і другими — бути не може. De cerveau et de coeur ils sont etrangers (серцем і розумом чужі вони один одному). І ці одмічені большевиками «хиби» та «ухили» доказати цьому.

Ось перед очима «Пролетарська Правда». ч. 179, а в ній стаття З. Бермана й Б. Тойбіса під заголовком: «Наша вищошкільна молодь».

Питання про цю молодь однаково важливе, як для большевиків-окупантів, так і для нас українців — і тамтешніх і тутешніх.

Для них воно важливе тому, що їхня мета — виховати з укр. молодого покоління яничарів для «усмирення» укр. народу, утворити вірних прислужників Москви та її партії, викохати провідників «світової революції» і т. д.

Для нас воно важливе тому, що ми хотіли-б бачити укр. молодь, озброєну наукою, виховану національно, свідому своїх великих і відповідальних завдань відродження батьківщини, сильну почуттям відпорности проти всякого, хто намагається поневолити наші змагання, здібну і достойну творити велике і святе діло — будування власної держави.

Тому й цікава для нас зазначена вгорі стаття, що малює стан вищошкільної молоді на сов. Україні. Будемо йти слідом за авторами, не минаючи «ані титла, ані коми».

Спочатку автори статті признаються, що «була б цілковита помилка вважати наше студентство за щось ціле, єдине, з однаковими думками, однаковими настроями». І далі автори намічають «де-які основні групи».

«Перша з них — це службовці та «інші», що мають середню освіту». Що ж то за «службовці» та «інші», — а це, виявляється, люде, які «відповідно підготовані, вміють поводитися з книжкою, здавна звикли до впертої розумової роботи». Себ-то молодь, яка свідомо своїх завдань, своєї мети, своїх цілей. Але ця молодь для большевиків «непідходяща», бо «ця молодь вийшла з дрібно-буржуазного, а іноді й буржуазного оточення». Вона більше-менше матеріяльно забезпечена, може вчитися й далі, але, як кажуть автори, «з громадського погляду — це елемент не активний», себ-то в соціалістичному будівництві грає незначну роль, бо «ідеологією вони дуже відрізняються від студентства суто-пролетарського». І такого студентства на укр.

вищих школах є 38-40 відс., в той час як робітників тільки 30 відс., селяне біля 30 відс..

Найбільш спролетаризовані—індустріально-технічні вищі школи, де робітничої молоді (себ-то, більше симпатичної для авторів статті) біля 48-50 відс.; так саме втішає відсоток такої молоді й на соціально-економічних вищих школах -- а саме 32 відс..

Одмічаємо слідом за авторами статті цікавий факт -- селяне найбільш ідуть на вищі педагогічні школи — де їх відсоток становить 50. Спиняючися на групі селянської молоді, автори недвозначно заявляють, що і ця група «не становить собою чогось цілого з однаковими настроями». Бо, мовляв, в цій групі є болячки, і то чималі — в ній багато куркулів. І «настрої в селянській групі не однакові, як неоднакова й активність». І тут признання: «активність куркульської частини селянства в вищій школі дуже негативна. Це — активність класового ворога, що спекулює на наших хибах і часто намагається перетягти на свій бік окремі, найменше стійкі елементи середняцької й незаможницької селянської молоді в В И Ш'ї». Ми цю «негативну» активність можемо тільки вітати.

Далі автори все-ж виправдуються, що «найбільша група вишкільної молоді — це робітники від станка та селяне-бідняки». Але ж ця «найбільша група, по словах самих же авторів, складає яких 30-40 відс., всього складу. Отже, трохи навіть смішно; говорити так, це те саме, що сказати «більша» половиною, хоч всім відомо, що половини завжди бувають однакові. Може у большевиків і не так.

Але вернемося до справи. Члени цієї «найбільшої» групи, кажуть автори, — здебільшого теоретично, не досить підготовлені, не мають звички до книжки, до впертої розумової праці». Отже цієї кваліфікації цілком вистарчає для того, щоб уявити собі, яка користь буде з неї навіть і для самих большевиків. Тим більше, що й у цієї «найбільшої» групи є свої гріхи, бо хоч «політичне обличчя цієї основної маси нашого студентства здорове...», але «окремі, найменше стійкі елементи з нашої робітничо-селянської молоді потрапляють иноді під вплив дрібно-буржуазних настроїв.» Виходить, що і з «більшою» половиною не гаразд.

Але що ж за настрої панують серед цієї всієї молоді, взявши її загалом. Одповімо словами авторів:

«Головні з них (настроїв. М. К.) — це шовінізм, одрив від громадської роботи, зневіра в нашім соціялістичнім будівництві то-що». Констатування факту — і то устами большевиків. Здається, що вираз «то-що», зовсім зайвий. Такі настрої, як «шозінізм», та «зневіра» в соціялістичнім будівництві зовсім вистарчають, щоби окреслити яєний і безперечний крах большевицької ідеології—з одного боку, ідеї інтернаціоналізму, яку топить цей «шовінізм», а з другого — ідею комунізму, яку підточує в корні ця «зневіра».

Ці слова, що так необережно прорвалися через цензуру, не потребують пояснень. Вони доказ тому, що дійсно «здорова» психика укр. студента на сов. Україні знає куди йти, що та боротьба, яку вони там, а ми тут ведемо, не вгаває, і прапор перемоги переходить до наших рук.

Крім цих настроїв, одмітимо теж ще й такі, як антисемітизм. Але, як кажуть автори, антисемітизм «не є масове явище, він виявляється тільки в окремих ВИШ'ах, поруч з обопільним шовінізмом».

Одмічають автори, ніде правди діти, і певного роду песимизм, як наслідок матеріяльних злиднів, в яких перебуває студентство, а крім того, очевидячки, як спадщина російських «ученій» також не гаразд стоїть справа з станом здоровля, яке підривається неможливими умовами.

Але вертаючися до головної теми нашої замітки, одмітимо, слідом за авторами й такі рядки: «цікаво, між иншим, що націоналістичні настрої найдужче виявляються в сільсько-господарських ВИШ'ах педагогічних, а особливо медичних, — тоб-то там, де найменше робітників...» Ясно, що «шовінізм» не матиме ґрунту солідного серед робітництва, яке з одного боку здебільшого чуже, а з другого — більше солідаризується з ком. партією, ніж з «шовіністами» — куркулями. Але все ж ці «смертельні гріхи», що виявляються що раз, то сміливіше — це є та небезпека, перед якою вже не ховаються автори, бо вважають «щоб остаточно вижити ці настрої», то треба серйозно подбати «про підсилення нашого ідеологічного впливу, на певну частину нашого студентства, про суворіший класовий добір, приймаючи до вищих шкіл» — себ-то, не пускати туди «шовіністів» та людей, що «зневірилися» в соціалістичному будівництві. Але трудно гадати, щоб такий «добір» було впроваджено. Як би не було форсоване це «підсилення», але життя своє бере, і боротися з подібними настроями можна хіба тільки старими способами — себ-то терором, рострілами, репресіями, то-що, словом всім, що шерте на багнети ППУ та окупаційні війська. — Знов таки і тут пригадуються слова відомого французського дипломата герцога де Морні, який сказав: «On peut faire tout avec des baïonnettes, sauf s'asservir dessus» — можна все зробити з багнетами, але тільки на них не сидіти. Цілком зрозуміло, що емоції людини в цьому положенню не з приємних.

Якіж висновки зробимо ми з цих уривків большевицьких ревеляцій? Висновки в кожному разі — втішні.

По-перше — одмітимо активність селянства. Це активність того класу, того «класового ворога» большевиків, який зрозумів свою вагу й значіння в країні, і намагається займати поки-що, правда, не командні, але в кожному разі керівні висоти.

Займання позицій в культурно-освітній площині, — це ознака великого зрозуміння своєї ролі в боротьбі з окупантами, це бездоганне виконання добре обміркованого стратегічного плану і оборони і нападу. Великий потяг студентів з селян до педагогічних вищих шкіл, сільсько-господарчих, медичних, то-що — себ-то до тих шкіл, які дадуть йому матеріяльну культуру й можливість розвиватися без «допомоги» отих «педагогів», агрономів, лікарів, інженерів то-що, що йшли на

Україну з півночі, тих русифікаторів, того «оседлаво елементу», щі спокон віків сидів на Україні, — цей потяг до самообслуговування показує не аби який розвиток національної оборони. Це другий втішній висновок.

Нарешті — третій висновок — це наявність «шовінізму» та «зневіри» в соціалістичному будівництві. Присутність таких рис виказує, що молодь вишукує, і, очевидно, знаходить вже властиві їй ідейні шляхи; це доводить, що вона виходить з «мертвої петлі» чужої Ленінської науки, що в ній б'є той живчик, який московські «педагоги», ідейні і урядові, намагалися роками планово і розмірено вбити.

Коли такі признання прорвалися кризь зуби у авторів статті, — то в кожному разі ці настрої і ця активність позитивна для нас і для ідеї української державности; будь що будь, вони не перебільшені авторами, і напевне вони виявляються значно сильніше, ніж то подають автори статті.

Отже за майбутнє можемо бути спокійні.

М. Ковальський.

Подорож «Чужинця» на совітську Україну.

«Ты знаєшь край, гдѣ все обильнѣе дышетъ?»

Акад. К. Студинський в 14 числах «Діла» (ч. ч. 158-171) списав про своє перебування на совітській Україні, куди він був запрошений Наркомосом для участі у правописній конференції.

Як видно з цієї статті, автор пробув на совітській Україні з 19-го травня по 4 червня ц. р., себ-то протягом 17 днів. За цей час автор мав нагоду бачитися з багатьма видатними діячами на совітській Україні та приглянутися до тамашнього життя.

Отже можна було думати, що шановний автор дасть в своїй статті безсторонній опис культурно-громадського й економічного життя на совітській Україні. Дійсність не виправдала цих сподіванок.

Справді, із статті К. С. довідуємося, як смачно тілося й пилося самому авторові, вже починаючи із станції Жмеринки, «де татари уладили гарний, великий ресторан з добірними стравами». (ч. 158).

Вже на другий день після приїзду до Києва автор обідав у ресторані «Континенталь», де обід з двох страв коштує 80 коп., але «коли порівняти страви, які подають в «Континенталі», за 80 коп. із стравами які дістанете в «Укр. Народнім Харчі» за 55 коп., то перший ресторан вийде значно дешевше, бо страви добірніші та обильніші, а культура (?) тут висока». (ч. 159)

Не буду наводити витягів з опису тих сніданків, обідів, перекусок і вечерів, які вживав автор то в ресторанах, то в гостях — «у своїх і чужинців (у польського консула в Харькові), — лише вкажу, що автор в 12-ти місцях своєї статті згадує про харчування своєї особи, і тільки один раз — і то мимохідь — дав зрозуміти читачеві, що не так то багато є на совітській Україні щасливців, які могли б дозволити собі розкіш посбідати в «Континенталі». «Публіки мало. Вона збідніла. Заходив я туди часами на вечеру і гостей заставав також небагато». (ч. 159).

Отже даремно було б шукати в статті К. С. відповіді на питання про те, як взагалі, поставлено харчування населення бодай у Києві та Харькові, де авторові довелося перебути довший час.

До речі подам, що товариш із подорожі К. С. го проф. І. Свеніцький, який саме тепер почав друкувати в «Ділі» (з ч. 172) свої вражіння з побуту на совітській Україні, висловлюється що-до цього питання так: «непомірно

тяжка централізація і бюрократизація буденного життя з довжезними хвостами черг за молоком, борошном, мануфактурою, при плановому постійному упадкові індивідуальної торгівлі — ось загальне тло обивательського життя і дітвори на Україні та в ССРСР.»(ч. 174). Взагалі К. С., оскільки можна судити з його статті, виявив надзвичайну байдужість до серйозного ознайомлення навіть з культурно-громадським життям на совітській Україні:

Справді, здавалося б таким натуральним почути від автора, академіка Всеукраїнської Академії Наук, що будь нового про діяльність Академії по мимо того, що є в друкованих її звідомленнях. Але автор, «не мудрствуя лукаво», обмежується наведенням даних... із звідомлення Академії за 1924 рік! Автор не виявив навіть ініціативи — з'ясувати на місці питання про національний розподіл членів Академії: «чи відсотково збільшується число академіків-українців — не умію сказати» (ч. 164). А проте із слів самого автора виходить, що були навіть причини, які вимагали від нього ґрунтовного підходу до вивчення культурного життя на совітській Україні.

Так у ч. 168 автор щиро признається, що він рішився бути за всяку ціну в трудовій школі ім. Франка, куди було запрошено автора на свято 11-ої річниці смерті Франка, «хоч би тому, що у Львівському «Новому Часі» у статті «Правдиве обличчя радянської влади» прочитав я отсі слова: «Українське шкільництво імпазантне на папері, а в дійсності ледве животіє задля браку приміщення, книжок та матеріальних засобів».

Як же автор одводить закид «Нового Часу»? А дуже просто: «Питаю управителя (школи ім. Франка): чи підручників є досить? Так, відповідає управитель. Нема у нас дитини, щоби не мала книжки. Про це вже дбає влада». (ч. 168).

Може бути, що трудова школа ім. Франка, одна з небагатьох взірцевих шкіл на совітській Україні, й забезпечена підручниками, але чи поширюється таке становище й на звичайні — не взірцеві — мійські та сільські школи на сов. Україні, про це автор міг би дізнатися, коли б одвідав яку будь школу на селі під час лекцій. Однак, в ч. 169 «Діла» ми читаємо: «На селі та в сільській школі у цим разом також не був».

Правда, «шляхетному чужинцеві» дозволено оглядати лише те, що показують, але К. С. міг би перевірити твердження управителя школи ім. Франка хоча б поверховим переглядом у себе, у Львові «Літопису Україн. сьного Друку», який реєструє все те, що видається на сов. Україні, і зазначає кількість примірників кожної назви. Цей перегляд дав би відповідь на питання, чи може книжкова продукція сов. України забезпечити школи підручниками та дитячими книжками.*) Як «дбає» совітська влада про видання наукових праць, про це знаходимо таке зауваження автора: «ростуть потреби Академії, роками лежать наукові праці в редакційній теці, залишається невиконаною не одна важна робота». (ч. 161). Розуміється, автор не має на думці складати вини за це на теперішнього нареднього комісара освіти, до якого автор ставить з особливим пієтетом («велика індивідуальність»), майже кожний раз величаючи його в статті — і лише його одного! — по іменні та по батькові.

Цікаво, що автор часто-густо одним побіжним реченням зводить на нівець увесь той панетерік, який виспівує на славу тої чи іншої совітської установи чи діяльності совлади.

Наведу приклади.

В двох числах «Діла» (162 і 163) автор описує кіно та українські фільми на сов. Україні, констатує зріст кінофікації села, розуміється, з чужих слів (із статей «Кіно — селянам» з часопису «Кіно» за лютий 1927 р.); і в той же час додає речення, яке зіпсувало всю музику: «що найменше дев'яносто відсотків фільм мають агітаційний характер» (ч. 162).

Або описуючи своє перебування на святі в трудовій школі ім. Франка автор визнає для себе можливим — лише на підставі тих вражень, що виїс він від огляду помешкання школи та майстерень і від концерту дітвори — дати оцінку самої школи: «на всякий спосіб школа ведена взірцево завдяки

*) Як оцінює забезпечення шкіл підручниками заступник Наркомос'а П. Ряппо, про це див. мою статтю в ч. 73 «Тризуба».

незвичайно метьому провідникові, що живе нею, що любить її, що опікується цією дітворою, яку віддано в його руки». (ч. 169). Але наведені автором перші чотири рядки віршу, присвяченого пам'яті І. Франка, що склала учениця тої школи та сама продекламувала його на концерті,*) свідчать про те, що українська мова трохи шкандибає в цій школі.

Хоча стаття К. С. носить підзаголовок — «На маргінесі правописної конференції», однак, автор менше за все говорить у своїй статті про хід праці правописної конференції, а те, що говорить, значно розходиться з доповіддю проф. Сімовича в Празі про ту саму конференцію, хоч би, цапр., у питанню, якою саме більшістю голосів була відкинута пропозиція про введення латинки.

Проте й тут автор допустився одного для себе «ляпису», який вказує, оскільки вільно відбувалося голосовання на цій конференції: «в ім'я правди треба зазначити, що внесок на введення нових букв замість д з і д ж появився тоді, коли ком. нар. освіти Скрипник не вів хвилево проводу. Однак при кінці конференції анульовано цю ухвалу». (ч. 165).

В кінці своєї статті автор з обуренням згадує про те, як після доповіді автора у Львові про перший свій побут на сов. Україні, один з галицьких українців «написав пасквіль до Києва, в котрім(?) завважив, щоя про Академію Наук висловився з презирством, що прилюдно зневажив двох академіків і т. д.» (ч. 171).

На цей раз автор застрахований від такого пасквіля: скрізь, де тільки можна, автор підкреслив свою лояльність до сов. влади, особливо до Наркомоса Ол. Мик. Скрипника, якому не тільки зробив візиту, як після приїзду до Харькова, так і при від'їзді з Харькова, але й підніс йому адресу з висловом сердечної подяки за надзвичайну уважність до галичан і за світлий провід.

Але цього мало.

Не визнаючи себе політиком (між иншим, так мотивував своє відмовлення розмовляти з кореспондентом бюро «Ратау» гром. Шеметом у Києві «про політику». див. ч. 158), автор докладно інформує читача про те, хто саме може бути прийнятий до комуністичної партії, про дисципліну цієї партії, про надзвичайний ідеалізм комуністів: «партійний, хоч би й комісар (міністер) побирає найвищу платню 210 карб. на місяць, коли українізатор, що працює у п'яти гуртках, заробляє 500 карб., Наскільки партійний (комуніст) заробить окремо літературною, чи науковою роботою, він мусить віддати четвертину цього заробітку на партійні цілі». (ч. 166).

А щоб читач не подумав, що автор — боронь Боже, — також комуніст, то К. С. в кінці статті висловлюється про себе так: «я не комуніст, а об'єктивний обсерватор і активний громадянин». (ч. 171).

Залишається додати, що автор багато уваги уділяє ріжним спогадам з особистого життя (напр., спогад про свого покійного дядька), які нічого не дають читачеві до зрозуміння сучасного сов. України. Є також «ліричні» відступи автора і до сфери майбутнього. Так, автора дуже «урадувало» те, що при президіяльному столі під час свята в трудовій школі, ім. Франка сидів також один із шкільних слуг. Пригадався тоді авторові сторож Дому, музею та бібліотеки Наук. Тов-ва ім. Шевченка у Львові Прокіп Гопало: «Вірний, добрий сторож громадського маєтку! Чому й він не міг би засісти при президіяльному столі з нагоди свята Товариства?» (ч. 168).

На цьому можна й кінчити.

За закусками, перекусками, обідами та вечерьми К. Студинський не встиг угледіти того, що заховане від ока чужеземних гостей, яких милі господарі водять лише до взірневих установ, до першорядних ресторанів та наділюють ріжними сфіційними справозданнями й коштовними альбомами з виглядами «золотоверхого» Києва.

Ст. Сірополко.

*) Ти довго боровся, поете наш любий,
І дущу і силу трудящих віддав,
І милу Тобі робітничую масу
З ярма капталу, Ти рятував.

З міжнародного життя.

В Германії. — Після страчення Сако і Ванцетті. — Ісландський парламент. — В Ірландії. ССР та Китай.

На чолі германської республіки стоїть імператорський фельдмаршал, в країні велику силу мають монархічні партії та настрої, а в тім республіка, як державна форма, востає коріннями в німецькому політичному життю, стає національною дорогоцінністю. Найліпшим цьому доказом служить Національне Свято, урочисто переведеніє по цілій Германії 11-го серпня.

Довго вагалися німецькі громадяне, на який день встановити національне республіканське свято: чи на 9 листопаду (1918 р.), коли вправ німецький монархизм, чи на 11-го серпня (1919 рік), коли у Веймарі було проголошено республіканську конституцію. Особливо вагалися соціал-демократи, що грали й грають дуже поважну ролю в політичному житті Германії. Перемогло патріотичне почуття. Од 9-го листопаду одмовились, бо в цей день не тільки впала монархія, але й втрачене було те велике місце, що його займала Германія серед світових держав. Тому свято призначає на 11-те серпня, день Веймарської конституції, не за хмарений побічними сумними спогадами.

У присутності президента, фельдмаршала Гінденбурга, відбулось урочисте засідання парламенту. Офіційним промовцем був обраний депутат фон-Кардорф, син великого землевласника, правий, що був за часів імперії одним із стовпів чистого консерватизму. В Веймарі фон-Кардорф, голосував проти республіканської конституції, але через вісім літ, дбаючи не про свою партію, а про добро батьківщини, він щиро й свідомо приєднався до республіканізму, перейшовши ту еволюцію, яку в Германії за цей час переходила більшість німецького народу, колись такого вірного своїх династіям.

Фон-Кардорф виголосив блискучу промову в честь республіки, а той факт, що саме його доля цього обрано, говорив про щирі республіканські почуття більшости германського парламенту.

Крім парламенту, день 11-го серпня, святкувала ціла країна. Святкували й школи. І може найкращу промову виголосив один із педагогів. Звертаючись до своїх учнів, він сказав:

— Перша умова, на якій мусить базуватись республіка, — це те, щоб кожний громадянин мав якости, необхідні для доброго республіканця. І коли ви матимете тверду волю ревно працювати, стояти кожний на своєму посту, дивитись не направо чи наліво, а просто перед собою, — тоді справді Німецька республіка, втіленням волі і справедливости для кожного громадянина, стане національним вогнищем для всіх своїх дітей.

Од участі в святі ухилились лише групи крайнього правого толку, що складаються з людей, які «нічому не вивчилися і нічого не позабули», хоч був уже час і на те, і на друге.

* * *

Американський суд не знайшов потрібним прислухатись до світової опнії, що вимагала помилування чи перегляду справи Сако та Ванцетті, і присуд над ними було виконано за допомогою електричного току. Смерть їх викликала в цілому світі нову хвилю протестів та маніфестацій. Найбільше неспокійно ці маніфестації перейшли у Парижі, переродившись у звичайні вуличні заворушення погромного порядку. Сталось це тому, що заклички до протесту та маніфестацій ішли од різних політичних

Груп: од спеціального комітету по обороні скараних анархістів, од паризької соціалістичної партії, од комуністів, то що, — але руководна роля вже на вулиці майже автоматично перейшла до одних рук — комуністичних. Тому маніфестації закінчились погромом кавярен та ресторанів, магазинів взуття, капелюхів, споживних, то що, а наслідком усього були бої з поліцією. Поліція збрїла не вживала, хоч і була в трудному становищу; билась паличками та жгутом з накидок; маніфестанти вживали палиць, ножів, стільців, пляшк, вирваних брат, то що. Баланс боя — кілька сот ранених з обох боків та дві сотні арештованих. Крім погрому магазинів та ресторанів, комуністи-маніфестанти в програмі мали ще й образу могили невідомого солдата, і вони це зробили, обступивши її та плюючи на неї, — на могилу людини, що вмерла, боронячи батьківщину, що напевно не належала до «капіталістів», напевно сама протестувала б проти смертної кари. До чого не візьмуться комуністи, — хоч би то було святе і чисте діло, — все запаскудять.

* * *

На 1930 рік припадає рідкий ювілей, а саме, тисячеліття Ісландського парламенту. Перші збори цієї установи відбулися у 930 році. Це були збори, подібні до нашого старовинного віча, бо членами їх були самі голови родин, а решта була глядачами. Альтінг, — таке ім'я має ісландський парламент, — збирався зпочатку під голім небом, вирішуючи всі громадські й політичні справи, які вважав потрібними та важливими. Закони, встановлені ним, уперше були описані в половині XII століття. Місцем осідку Альтінга було маленьке селище Кінгвала, після чого його було перенесено до сучасної столиці Ісландії — Рейкявіка, теж дуже невеликого міста. З часом склад та організація Альтінга мінялася, і тепер це справедлива новітня демократична інституція. Ісландці вже тепер розпочали приготування до урочистого святкування небувалого ще в світі ювілею. На свято запрошені всі парламенти світу. Данія, Швеція та Норвегія, як держави із спорідненим населенням, уже дали свою згоду; обіцяли приїхати й представники Англії, Франції, Германії, то що. Свято відбудеться в старовинному центрі Ісландії — Кінгвалі.

* * *

Як це було зазначено в «Тризубі», республіканська ірландська партія не приймала участі в парламенті, бо члени її одмовились скласти монархистичну присягу. Після вбивства О-Гічінса, республіканці змінили тактику. Вони присягнули й прийняли участь у парламентських працях. Становище голови ірландського уряду стало трудним. Аби звалити кабінет Косгрева, один із депутатів ірландської Labour-Party, яка вийшла в згоду з республіканцями, внїс пропозицію висловити нидовірря владі. Половина депутатів голосувала проти, половина — за; перевагу дав голос голови, зборів який висловився за уряд. Але після того виявилось, що один із членів опознції деп. Джінкс був перед голосуванням «украдений» прихильниками уряду і завезений невідомо куди. Цей факт викликав багато сміху, але разом з тим і спричинився до розпуску парламенту, бо уряд не міг далі працювати, не маючи за собою більшости. Вибори визначено на 15 вересня.

* * *

Присвячуючи одну із своїх заміток Китаю, Le Matin пише: Посварившись з батьками, Совіти змагаються придбати для своєї справи синів своїх колишніх приятелів.

Совіти зараз перестали бути популярними серед китайців. Один за одним близькі до них націоналістичні китайські генерали, — що з рештою навикли до зміни фронтів, — повертаються до большевиків спиною і рвуть

усякі звязки з Москвою. Спочатку то був Чен-Кай-Шек, колишній губернатор Нанкіна, що посварився з Ганкоуськими комуністами — далі — Фенг-Ю-Сіанг, на якого III Інтернаціонал покладав найбільші свої надії, що одмовився слухати наказів тов. Бородіна та роспублікував декларацію в якій говорить: — Коли то варіші-комуністи хочуть розпочати у нас міжкласову війну, то хай вони краще ідуть собі як найскорше геть з Китаю. —

Але Чен-Кай-Шек і Фенг-Ю-Сіанг, коли вони ще були в добрих стосунках з Совітами, обидва взирали своїх дітей до Москви, щоб вони там училися в китайському університеті імени Сун-Ян-Сена. Ці молоді люде обласкані професорами комуністичної пропаганди, скоро стали горячими прихильниками III Інтернаціоналу.

Коли Чен-Кай-Шек порвав з большевиками, його син, як відомо, видрукував у «Правді» патетичну декларацію, де висловився, що вважає батька зрадником і тому цілковито зрікається його. Тепер це саме робить наслідник Фенг-Ю-Сіанга, що роспублікував у совітських газетах листа, повного обурення на адресу свого батька.

— Для мене, — говорить батькові син, — не було несподіванкою те, що ти зробив, бо я знаю твій опортунізм, твої амбіції та твою уперту вдачу. Од цього часу я тобі більше не син, а ти мені не батько. Я вважаю тебе, разом з Чен-Кай-Шеком та Чан-Со-Ліном, ворогом і боротимуся з вами всіма трьома, бо я, — щирий революціонер.

Дуже гаряче та яскраво написано. Але чи не продиктований цей лист, як і лист сина Чен-Кай-Шека, професорами цих генеральських синків, — московськими большевиками.

З П Р Е С И.

Англійський орган «Referee» дає інтерв'ю з славним французьким маршалом Фошом; частину цього інтерв'ю маршал присвятив франко-совітським відносинам та совітській Росії особливо.

Росія, сказав він, духовно не належить цілком ні до орієнтальних, ні до західних країн. Крім того, її населення має смак до революції, до якої вона додає татарську жорстокість. Більш того, зараз вона підняла тіранію меншости, що має своєю метою руйнування всіх установ, які ми вважаємо необхідними та практичними. Ці люде загрожують тим, що затоплять своїми ідеями цілий західний світ, коли ми не здібні будемо стати проти них єдиним фронтом. От чому я, з лютого 1919 року, зпочатку Конференції Послів, потім Зборам союзних експертів предкладав проекти прикінчити одним ударом з большевицькою загрозою; для цього треба було лише озброїти відповідно всі країни, сусідні з Росією. Але мене не послушали.

Що до сучасного становища та франко-совітських відносин, то маршал вважає, що єдиним засобом оборони проти совітів може бути зміцнення англо-французької згоди. Тільки спіраючись на цю згоду, Франція та Англія можуть забезпечити свої країни од комуністичних впливів.

* * *

«Kurjer Poranny» присвячує статтю питанням, зв'язаним з «українізацією» України.

Українізація, що за неї ретельно взялися на Україні Совіти, мала бути на їх думку тим чарівничим знаряддям, який одчинить перед комуністичною партією шлях до самих широких верств населення, що в масі своїй захоче українське національне обличчя. Це — з одного боку. З другого, українізація мала на меті замирення з новим станом річей значного шеругу національних діячів радикального напрямку, що мали бути, звичайно, залежними од комунізму...

Але була то, говорить газета, гра з вогнем.

Гасло українізації, так необережно кинуте Совітами, замість того підхоплене було українською інтелігенцією, що зосталась на батьківщині, і вона під цим прапором стала до співпраці з Совітами.

Скоро, однак, все сильніше та виразніше стало накреслюватися у цьому ідеальному на вигляд співжитті певна розбіжність між змаганнями центральної влади ССРСР, з одного боку, і громадянством України та почасти й українською совітською владою. Український рух, посилений новим потягом визволитися із під Московської опіки, почав поволі перероджуватися у виразно сепаратистичні тенденції, що загрожували виходом України із ССРСР та утворенням безпосереднього сполучення з Заходом Європи. У кристалізованню цих тенденцій, — поминаючи змагання чисто національні, — грали безсумнівну роль мотиви економічного порядку. Бо-ж цев ідома річ, що Україна обдарована різними природними багатствами, була і єсть сталим джерелом покривання недоборів совітської господарки, при чому це провадилось і провадиться за рахунок занедбання самих житлових потреб України.

Ці тертя, продовжує освідомлений польський орган, що виявились зпочатку виключно серед уряду, перейшли потім і до комуністичної партії. Тому на початку цього року переведено було цілий ряд персональних змін серед вищих урядових кол Совітської України.

Але зміни ці не могли уже витримати дальшого розвитку українізації в тому напрямі, який йому було надано розбуженою національною свідомістю України.

Єдине лікарство, єдиний порятунок, як правильно вважає «Kurjer Poranny», од цього руху Совіти вбачають в тому, щоб під виглядом «запевнення вільного розвою національних меншостей», утворити на Україні цілий шеруг чужонаціональних місцевих рад та районів. Цим вони гадають послабити силу українського національного руху та тенденції відсепаруватись од Москви. Але, чи не пізно вже?

* * *

Ще до недавна московська преса не добачала, чи вірніше — не хотіла бачити величезного зросту національної і політичної свідомости широких українських мас, але тепер вже годі замовчувати, і греблю одностайного мовчання — прорвало. На що вже «Возрожденіє» і те не витримало. У числі за 24-VIII «голосно, ясно та виразно» проголосило устами людини, що приїхала з ССРСР:

«Боїмося відокремлення України і Кавказу. На окраїнах сильні центробіжні змагання. Ненависть до большевиків переноситься на центральну Росію.

Тяжко спадщину дістане національна влада. У неї мусить бути могутня і сильна організація, здібна замінити комуністичну партію і стати цементом для всіх «штатаючихся народностей Росії». Без цього, «розлізеться Росія по швилах». Знову її збирати буде трудніше, ніж колись».

Тяжко одмовлятись од позиції пана...

IV річний конгрес міжнародної академічної Федерації для Ліги Націй.

В кінці липня ц. р. відбувся в Англії IV річний конгрес Федерації. Українська Академічна група для Ліги Націй (централь в Подборадах) як і в попередні роки вислала на конгрес свого представника. В цьому році представником був п. Борис Бокитько, студент Української Господарської Академії в ЧСР.

Конгрес розпочався в Лондоні прийомом членів конгресу (65 членів, представники від 26 націй) лордом і леді Ramoog. 23 липня відбулося засідання конгресу разом з лідерами англійських політичних партій, що прочитали виклади на тему «Сучасна політика політичних партій». 24 липня відбувся прийом делегатів лорд-мером міста Лондону сером Rowland Blades'om в будові Mansion House'a, а після обіду того ж дня граф Beauchamp показував будови Парламенту і водив делегатів на засідання вищої палати. В той самий день делегати були запрошені на чай до приватного літнього дому п. Рамзая Макдональда, бушого англійського прем'єр-міністра. П. Макдональд в довгій розмові з нашим представником, показував йому свої покої й чудові збірки англійських малярів, розпитував про українські академічні справи за кордоном і був здивований тою працею, що була переведена укр. еміграцією на академічному полі (високі школи в Чехословаччині) та великою кількістю української академічної молоді за кордоном. Прислухаючися з нашим представником п. Макдональд сказав: «Передайте моє щире привітання Вашим, я певен, що ви — українці — будете мати успіх».

У вечері того ж дня відбулося формальне відкриття конгресу в присутності англійського міністра освіти лорда Eustace Peay, що в своєму докладі прочитав про необхідність введення в програм середніх шкіл спеціальних студій про ідеї й завдання Ліги Націй, а також проф. Женевського Університету Ціммерна мецената Федерації. Крім вищезазначених прийомів були ще прийоми Лондонської економічної школи (проф. Graham Wallas, sir William Beveridge, редактор «The Economist» п. Layton і т. д.), англійськими студентськими організаціями, лекції, екскурсії по Лондону то-що.

26 липня делегати від'їхали до Оксфорду, де розпочалася ділова частина конгресу «(Queen's College), при чому конгрес розбився на 4 комісії. На жаль наша група була позбавлена можливості брати участь в цих комісіях, бо не могла з причин матеріальних вислати більшу делегацію. Приємно зазначити, що в фінансовій комісії укр. група була поставлена як приклад іншим групам по акуратності внесення членських внесків до Федерації, не дивлячися на те, що вона найбідніша із всіх груп. Заява про це головою Фінансової комісії, викликала гучні оплески на адресу нашого представника.

31 липня конгрес закрався парадним обідом улаштованим англійською групою в честь делегатів конгресу. Другого дня члени конгресу роз'їхалися по своїх країнах, залишаючи почуття широкій вдячності англійській групі для Ліги Націй, що гостинно приймала делегатів конгресу й зробила усе можливе, щоб делегати конгресу почували себе в Англії, як, у себе вдома. Особливо це можна занести на рахунок пані Judd і пана Judd, що був віце-президентом Федерації.

Б. Б.

Хроніка.

3 Великої України.

— Кільки слів про українську промисловість — Московська «Правда» ч. 159 подає, що пленум комісії Промплана ВСНГ УССР затвердив контрольні цифри на наступний 1927-28 рік. Випуск продукції всієї держпромисловости повинен означатися сумсю в 1. 420 міль. карб. Ці контрольні цифри передбачають капітальні роботи на 345 міль. карб. Передбачено більший розвиток металової та рудної промисловости, так само як хемічної, жирової, то-що. Крім того, намічено закінчити будування кількох заводів в Донбасі, консервної фабрики в Одесі та двох заводів по сухій перегонці дерева. Ці контрольні цифри намічають також будівлю та переоборудування таких заводів: суконної — в Кременчузі, трикотажної — в Полтаві, шмотного заводу в Донбасі, шкляного — в Києві, макаронної фабрики і миловарного заводу в Одесі, тютюнової і фабрики взуття та текстильного комбіната в Харькові, двох цукроварень і т. и. Але — одні намічають, а «влада прідержанці» означають. Не так воно в дійсності є. В комісії по контрольних цифрах ВСНГ СССР зробив доповідь тов. Любинський відносно текстильної промисловости і, виявляється, що з загальної суми, призначеної для текстильної промисловости по всьому союзові в 115 міль карб., в розпорядження «незалежної» сов. України поступрастільки 1,5 міль карб., в той час як РСФСР дається 24,7 міль карб. («Торг.-Промышл. Газета», ч. 163). Такий незначний відсоток на укр. текстильну промисловість пояснюється тою політикою, яку Москва переслідує

відносно України. Бо в «Укр. Економ.», ч. 167 ясно говорить, що президія Госплана, заслухавши висювок секції по проєктах харьковського, одеського та кивського окрвиконкомів будування текстильних фабрик, прийшла до висновку, що на Україні будівля таких фабрик є недоцільна, бо «проблема розвитку текстильної промисловости на Україні, повинна розглядатися в тісному звязку з перспективами розвитку текстильної промисловости в Союзі і РСФСР». Що це значить? А ось, як відповідає газета: «Нові фабрики будуть будуватися в історичних (?) центрах розвитку цієї промисловости (центрально-промисловий район)» — себ-то в центральній Росії. І в плані на майбутнє «Україна не фігурує, як район, де є достатні передпосилки для розвитку текстильної промисловости». Себ-то проєкти-прохання трьох центрів України — Києва, Одеси й Харькова — в справі збудування текстильних фабрик — м'ярко, але твердо відкинено. Чому? Бо РСФСР зацікавлена в збуті продукції своїх «центральных» текстильних фабрик, для яких Україна є широким ринком, і ніколи не дозволить, щоб Україна шляхом збудування своїх власних фабрик відійняла таким чином свої простори від московської промисловости. І тому президія «визнала, що постановка питання про розвиток на Україні текстильної промисловости, тісно звязаного з районуванням текстильної промисловости по Союзу, являється не своєчасною». В цій відповіді і полягає вся політика економічна Москви відносно України. Справді наші «малороси»

намічають, а Москва — рішає. А що до стану взагалі нашої промисловості, то знов таки цифри показують не розвиток, а «занепадництва». Напр. «урожайність буряка становить тепер 71% передвоєнної, сонячника — 91%, льону — 76%, бавовни — 70% і т. д». Це що-то технічних культур. Відносно ж тваринної сировини, «Прол. Пр.» ч. 174 говорить: «наше вівчарство, з окрема тонкорунне настільки занепадо, що задовольняє потреби промисловості в дуже невеликому розмірі. А торкаючися експорту «Прол. Пр.» ч. 176 просто визнає, що «тепер розміри хлібних лишків зменшилися. Бо урожайність наших ланів підупала...» Експлуатувати — експлуатують, до того, що і «урожайність підупадає, а розвивати власну промисловість — не дають змоги, бо заважають «тісні звязки з РСФСР».

— Нумізматичний музей в Києві. Виникла думка утворити в Києві нумізматичний музей в Лаврському музейному городку, до якого будуть передані всі колекції, що знаходяться на Україні. Завдання нового музею: встановити значіння монет, підібрати каталоги, колекції то-що, а також підготувати кадри нових нумізматиків. Організація Нумізматичного музею в Києві дасть змогу в широкому розмірі вивчити історію української культури й економічних звязків України в минулому. («Пр. Пр.» ч. 188).

— Розкопани на острові Березань. Скінчила свої роботи експедиція проф Болотнікова, що провадила розкопани на острові Березань. Експедиція розкопала 12 ділянок з рештками селищ 5-го століття перед Р. Х. У горішньому шарі землі знайдено будівлі римського часу. Знайдено також низку шедеврів вазового античного чорно фігурового малярства VI віку перед Р. Х. На північній частині острову знайдено рештки рибальського селища римського часу. Експедиція виявила, що

море розмиває південне узбережжя острова. У наступному році мають продовжувати розкопани («Пр. Пр.» ч. 185).

— Два нових музеї. До десятих роковин Жовтня в Одесі одкривають музей жидівської культури та музей Степової України. Для обох музеїв вже зібрано багато експонатів. («Пр. Пр.» ч. 186).

— Науково-дослідний Інститут цукрової промисловості в Києві. Раднарком України вже нарешті затвердив положення цього статуту. Передбачено, що інститут матиме на меті науково-технічне обслуговування всієї цукрової промисловості шляхом здійснення наукових досягнень розроблень питань економіки і статистики цукроваріння та широке озайомлення промисловості з досягненнями техніки цукрової промисловості. («Пр. Пр.» ч. 189).

— Академія Наук матиме ще один будинок, що належав, як повідомляє «Пр. Пр.» ч. 189, «польському магнатові» (якому?) на вул. Короленка ч. 35. В цьому будинкові міститиметься історична секція УАН та Інститут первісної культури, що відкривається в Києві.

— Новий фосфоритовий поклад відкрито в околицях м. Шарівки недалеко від Ярмолинець Проскурівської округи. Приблизно вираховано, що запас складає щось біля 6.000.000 пудів. («Пр. Пр.» ч. 186).

— Нову лікарню в Харькові ухвалено збудувати. Асигновано 2.500.000 карб., Як подає «Пр. Пр.» ч. 186, лікарня матиме «всукраїнське значіння».

— Миколаївський порт приготують до еспортної кампанії. Гадають цієї осені перепустити через

порт 30 мільйонів пудів руди.
(«Пр. Пр.» ч. 186)

— В р о ж а й х м е л ю .
Вже почали обривати хміль. Врожай, як повідомляє «Пр. Пр.» ч. 187, цього року кращий од минулого. Місцями десятина дає 60 пудів проти 35-40 в минулому році.

* * *

— Н а ц і о н а л ь н и й
с к л а д н а с е л е н н я Х а р ь к о в а .
По даних статистичних органів населення Харькова розподіляється так: українців — 38,4 відс., росіян — 37,1 відс.» жидів — 19,4 відс., поляків — 1,3 відс., 0,7 — вірменів а решта — німці, латиші, татари, то-що. Це так виглядає «столиця, України. («Пр. Пр.» ч. 189).

— Н о в і Г р е ц ь к і р а й о н и
н а У к р а ї н і .
Центральна адміністративно-територіальна комісія ВУЦВК постановила зробити Мангуський та Сарганський райони на Маріупільщині грецькими. Постановлено також утворити грецькі райони в Сталинській окрузі. На І-ше жовтня ухвалено закінчити роботу що-до виділення на Україні національних районів і рад, насамперед російських і грецьких. («Пр. Пр.» ч. 187). Як бачимо, політика «українізація» України іде далі.

* * *

— Н а п л е н у м і К о м с о м о л у
У к р а ї н и , щ о в і д б у в с я ц и м и
д н я м и , в и я в и л о с я , щ о «кадр
робкорів та селькорів газети
«Комсомолец України» зріс». Але
«тираж газети зменшився до 7.000
в той час, як у грудні 1926 року
становив 13.200 екз.» («Пр. Пр.»
ч. 185). Дивна річ — авторів
стало більше, а передплатників
майже вдвоє менше. Явна річ,
що газета дуже цікава так само
цікаві й автори.

— Х т о н а ч о л і у к р
к о м с о м о л у .
На тому ж пленумі обібрано новий склад секретаріату та бюро ЦК РСМУ

Він тепер складається з осіт, призвища яких такі характерні, що не можемо оминути, щоб не подати їх читачам. «До секретаріату вибрано т. т.: Молчакова, Зарву, Курганова, Корсунова та Козлова». («Пр. Пр.» ч. 185). Справедливі українські призвища!

* * *

— Р о с т р і л и .
Надзвичайна сесія Головосуду АМСРР присудила до розстрілу Мазила, яко «інформатора румунської контр-розвідки». («Пр. Пр.» ч. 189)

Газетні звістки.

М о с к о в с ь к и й п а т р і а р х а т
т а С о в і т и
Як відомо, заступник покійного Московського патріарха Тихона, митрополит Сергій був заарештований більшевниками. Тепер його випущено, і як виявилось, зроблено це тому, що у в'язниці він прийшов до згоди з Совітами. Замирення сталося на тому, що більшевики дозволили заступнику патріарха скласти тимчасовий Синод, а він зобов'язався поставити на їх боці цілу силу церковного авторитету.

Як повідомляють «Посліднія Новости» (2344), митрополит Сергій видав «пастирське посланіє» в якому повідомляє про складений Синод, а також і про нову політичну позицію, яку займає тепер московська церква.

Створимо, пише в посланні заступник московського патріарха, «наші вдячні молитви Господеві, що так благоволив нашій святій церкві! Висловимо всенародно нашу подяку і світському урядові за таку увагу до духовних потреб православного населення, а разом з тим завіримо уряд, що не зложимо виявленого нам довірря... Нам треба не на словах, а на ділі виявити, що вірними громадянами Совітського Союзу, лояльними до совітської влади можуть бути не тільки байдужі до православ'я, не тільки арадники його, але й ревні при-

хильники його... Ми хочемо бути православними і в той самий час визнавати Совітський Союз нашою громадською батьківщиною, радощі й успіхи якої — наші радощі й успіхи, а невдачі — наші невдачі. Усякий удар, спрямований проти Союзу, — чи то війна, бойкот, яка будь громадська біда, чи просто вбивство із-за кутка, подібне до варшавського, — освідомлюється нами, як удар, спрямований на нас. Зостаючись православними, ми памятаємо про свій обов'язок бути громадянами Союзу не тільки за страх, але й по совісті.» Про закордонне російське духовенство заступник московського патріарха пише: «Ми поставили вимогу закордонному духовенству дати писемне зобов'язання в повній лояльності що-до совітського уряду в усій його громадській чинності. Ті, що не дадуть такого зобов'язання, або порушать його, будуть виключені зі складу клира, підлеглого московській патріархії». На прикінці в «посланні» висловлюється надія: «Наша постанова, може, примусить багатьох задуматися, чи не пора й їм переглянути питання про їх відношення що-до совітської влади, щоб не порвати зі своєю рідною церквою та з батьківщиною». «Посланіє» наносить страшний удар російській еміграції, і не знати, як вона виправиться від нього. Напряма цей, взятий московською духовною владою, не являється, однак, несподіванкою. Передсмертний лист московського патріарха Тихона уже говорив про те саме. Його було оголошено в російській пресі большевицькою підробкою, а патр. Тихона поставлено близько святих мучеників. Тепер виявляється, що це підробкою не було.

* * *

О податковані мерці. Як повідомляють «Ізвестія» (ч. 190), у Ташкенті місцева большевицька влада, вишукуючи грошових засобів для своїх потреб, стала дерти буквально і з живого і змертвого. Аби ці останні також

одчули на собі авторитет пролетарської держави, вони були оподатковані. Той, хто має на своїй могилі дерев'яного хреста, платить один карбованець, хто кам'яний — три, а хто лежить під чавуним або мармуровим — має платити п'ять карбованців. Чи внесли мерці накладені на них податки, газета не повідомляє.

Слава «ташкентців» таким чином не вмерла; за царського режиму вони там, у далекому краю азійському, обкладали вітер, збираючи податок з жінок, що сушили на дворі білизну, з чоловіків, що мололи зерно на вітряках, і т. и. За большевицького — вони дістались і до мерців. — Вмірай як найскорше, бо ліпшого за це не вигадаєш, — говорили колись у таких випадках російські люди.

— Вибух на заводі. В одному з найбільших металургійних заводів сов. України в Макіївці стався вибух, який зруйнував частину заводських будівель. Гадаючи, що вибух — діло протибольшевицької організації, арештовано кількох робітників («За свободу». 20. VIII).

— Нагинки на українців. Останніми часами на Україні було арештовано багато українців-сепаратистів, яких обвинувачують в зносинах з укр. націоналістами в Польщі. Крім того арештованих запідозрюють в підпалах та терористичних вчинках. («Посл. Новості». 23. VZII).

— Кількість жидів по укр. селах. В 609 укр. селах живе тепер 353,000 жидів, як це подає останнє обчислення населення, переведене Укр. Центр. Статист. Бюро. З обчислення населення, яке відбулося минулої зими, бачимо, що у році 1923 мешкало по укр. селах 328.000 жидів. В протязі 4-х літ число жид. населення збільшилося на 7,6 відс., в той час коли у той самий період число не-жидівського населення зросло лише на 4,6 відс. З 618 сел.

о укр. повітах, лише у дев'ятьох не було мешканців жидів. («Укр. Голос». 10. VIII).

— Нові жид. автономні області на Україні. Засновання трьох автономних жидівських областей є частиною програми департаменту для нац. меншостей на сов. Україні на рік 1928. Ці області засновано у повітах Кривий Ріг, Запорожжя і Маріуполь, де саме концентруються колонізаційні зусилля жидів. Екзекутивна рада ОЗЕТ-у, себ-то товариства для оселення жидів на землі, ршила облегшити відвідини репрезентантів всіляких організацій і інших осіб ззакордону, які бажають оглянути жидівські оселі. («Укр. Голос». 10. VIII).

На українських землях.

На Закарпатті.

— Звільнили 19 укр. вчителів. Нове звільнення українців на цей раз торкнулося 19 осіб. Причини — брак чеського підданства. З приводу цього ужгородська «Свобода» пише, що звільнили їх тоді, коли мадьярська іредента сягає своїми хвилями аж по Татри. («Свобода». 11. VIII)

— Український концерт. В Кобилицькій Полянці відбувся укр. концерт, на якому хор під орудою п. Устіяноєвич проспівав «Поза :ром», «У міс течку Берестечку», «Кину кужіль на полицю», «Коло гаю». Крім хороших точок були укр. декламації та народні танці. («Свобода». 18. VIII).

— Тво молодих письменників. Редактор ужгородського журналу «Наша Земля» В. Гренджа-Донський дає почин до засновання товариства молодих укр. письменників на Закарпатті без огляду на їх релігійні й політичні переконання. Мета т-ва: «Хочемо помочи на-

шим письменникам вийти дальше як поза Ужгород і Густ, хочемо, щоб вони ввійшли до загальної укр. літератури і щоб широкі простори почули запах закарпатської смереки». («Нарід». 14. VIII).

На Волині, Холмщині Підляшшу та Поліссі.

— Арешти комуністів. На Холмщині переведено в багатьох місцях арешти осіб під закидом в комуністичній діяльності. Серед арештованих є Макареш — завідующий тарногородською філією УГО («Укр. Господар. Об'єднання») («Укр. Нива». 19. VIII).

— Нова «Просвіта». В селі Древині, Володим. пов. заходами свідоміших селян відкрито в червні т-во «Просвіта», до якого вписалося 36 чоловіка, а на протязі місяця липня кількість членів збільшилася до 47. Цікаво, що найбільшим її противником є місцевий священник («Укр. Нива». 14. VIII).

— Проти «інтернаціоналістів». Підчас загальних зборів новозаснованої «Просвіти» в Горохові дійшло до заворушення. Представники філій нізащ не хотіли обірати сел'робовців і виставили окрему листу. Коли ж сел'роби вибрали на голову посла Братуня, тоді Охлопівська і Скобилецька Філії покинули салю і вийшли з національними піснями, заявляючи, що вони не хочуть мати нічого спільного з інтернаціоналістами. («Народ». 14. VIII).

— Поширення унії. В останній час на Волині надзвичайно шириться уніятський рух. Уніятські священники читають казання на українській мові, що не лишається без впливу на населення. Пристають до унії не тільки парафіяне, але й священники. У волинській епархії зголосилося на перехід до унії більше ста священників. («За Свободу». 23. VIII).

Серед укр. еміграції

В ПОЛЬЩІ.

З життя українських емігрантів в Жирардові. Громада українських політичних емігрантів в Жирардові, що складається переважно з козаків і старшин армії У.Н.Р., винесла постанову, в якій долучає свій голос до протесту українських студентів на еміграції, що свого часу був надрукований в «Тризубі». Заяву підписало 44 особи.

«Т-во ім. Симона Петлюри». Т-во ім. С. Петлюри має в сучасний мент в Польщі біля 30 відділів і крім того численних уповноважених в тих місцевостях Польщі, де українська еміграція через свою розкиданість не могла організувати відділів. Організоване таким чином у Т-ва українське громадянство має змогу перебувати в тісному контакті з Головною Управою Т-ва і в міру сил і можливості переводити в життя ті цілі і завдання, які Т-во собі ставить. Головна Управа Т-ва перебуває в тісних зносинах з судовою комісією в Парижі та зі свідками, які мають стати на процесі. Тепер Головна Управа Т-ва вживає заходів що-до уможливлення виїзду останніх на процес до Парижу.

До Головної Управи Т-ва надходять численні копії листів, в яких еміграція протестує проти паклепів, що ними прихильники Шварцбарта дбають заплямувати чисте ім'я бл. пам. Головного Отамана. У тих листах висловлюється подяка адвокатам, що взяли на себе місію оборони нашої справи. Майже всі без винятку відділи надіслали до Головної Управи Т-ва повідомлення про перебіг служб Божих, — а в більших осередках і академії, присвячених бл. пам. Симоніві Петлюрі. У недалекому часі мають відбутися загальні збори Ради Т-ва, до якої згідно Статуту, належать члени-фунда-

тори і представники поодиноких відділів Т-ва. На цих зборах Головна Управа Т-ва має скласти звіт з дотеперішньої діяльності Т-ва та винести низку питань організаційного характеру, як вибори нової Головної Управи, план діяльності на майбутнє та ин.

Т-во імени Симона Петлюри до цього часу зібрало з поміж своїх членів до 3.500 зол. пол. 3000 франків надіслано Головною Управою судовій комісії у Парижі, 1000 корон чеських надіслано Міжорганізаційному Комітетові по вшануванню пам'яті С. Петлюри в Празі у Фонд, по виданню збірника, присвяченого його незабутній пам'яті.

— Конгрес національних меншостей. 22 серпня в Женеві має відбутися конгрес національних меншостей, на якому буде заступлено 35 народів, між ними українці, що опинилися під Румунією та Польщею. В склад української делегації входять д-р Дмитро Левицький, сенатор Михайло Черкавський, д-р Олександр Марітчак та радник Роман Ясеницький. («Діло». 21. VIII).

В АМЕРИЦІ

— Про трупу Авраменка. Виступ балету Василя Авраменка є числі 18 осіб в м. Порктоні, Саскатун, 6. VIII с.р. увінчався повним артистичним і фінансовим успіхом. Голова міста Стюарт, лікар д-р Патрик і инші англійські гості були захоплені красою програму. До пісень акомпаніювала знаменита англійська піаністка п-на Дора Рональд. По виступі уладив Народний Дім вечерю в честь артистів. («Укр. Голос». 10. VIII)

— Українці на святі Канади. Цього року Канада святкувала 60-літній ювілей злуки всіх провінцій в одну цілість, в яким брали участь всі народи, що живуть нині на широких канадійських просторах. Взяли в

ньому участь і українці, які особливо великий успіх мали в Порт-Артурі.

Свято розпочалося величавим походом, в якому їхало 50 декорованих возів та йшли всякого роду національні групи та організації. Український віз був надзвичайно гарно декорований, виглядав як куц рож і лілей, а на версі був встромлений Тризуб, який кидав своїми золотими проміннями по гарно розвитих квітках. Між квітками під Тризубом стояв символ України — жінка в сиво-жовтій убранні. Її оточували укр. дівчата в народніх убраннях. По обох боках возу, як державна охорона їхали на конях козакі, у своїх багатих жупанах. На переді їхав провідник у гетьманській одежі, зробленої на зразок вбрання гетьмана Хмельницького. Як народнє вбрання дівчат, так і козаків захоплювали присутніх і на знак великого захоплення зустрічали українців гучними оплесками, яких дістали більше ніж яка інша нація.

На другий день відбулися танці ріжних народів і тут українці дістали загальне узнання, захопивши всіх красою укр. танку. В той час, як інші нації танцювали лише кілька десяти хвилин, українці танцювали більше як годину й чверть. Публіки було біля 10.000.

На третій день відбулася панарида по поляглих героях британської держави у всесвітній війні, в якій, крім англійців, взяли участь лише українці. По ній англійці шукали нагоди, щоби подякувати українцям за їх щире участь в святі. Нагода ця прийшла. Коли похід рушився, то першими рушили англійці, причому після офіційального проводу англійська організація «Сини Англії», розступилася в два ряди і пропустила до середини українців, познімавши шапки і віддавши честь укр. прапору.

На другий день в англійській пресі появилася численні рецензії, в яких було чимало присвячено уваги українцям. («Канад. Фармер». 10. VIII).

НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ.

— Серед укр. населення що здавна заселило Далекій Схід останніми часами все більше почи нас ширитися укр. свідомість. На жаль, точно довідатися про укр. життя наших земляків дуже тяжко, бо в укр. пресі рідко коли за це пишеться. Тому з тим більшою охотою користуємося з листа, розміщеного в «Жіночій Долі». ч. 16, щоб поділитися з читачами про перші прояви укр. національного руху на Далекім Сході.

Автори листа описують діяльність укр. т-ва «Січ», заснованого в 1926 р., біля якого гуртуються свідоміші українці. Тут провадиться виключно культурно-просвітня праця: кожного тижня робляться збірки, читаються реферати, лекції. «Січ» допомагала курсам українознавства, що провадилися в стінах УМСА від осени до весни. Брали активну участь в улаштованні свята Незалежності України, в святкуванні роковин Шевченка, Франка. Крім того, кожна подія на Україні знаходить тут свій відповідний відгук.

В листі пишеться, що місцевих українців у величезній кількості можна пізнати хіба що по привіздах та по жаргону, яким балакають, а як громадяне вони дуже відсталі та ще до того ріжних політичних поглядів, а все це разом дає дуже невідрадную картину. Культурно-просвітню працю вести дуже важко, бо мало зацікавлення серед місцевого громадянства, котре більше поклоняється «золотому тільцю», а громадські справи їм зовсім не потрібні.

«Молодь також пішла в сліді своїх батьків і тільки мала жменька з'організувалася у спільці Студентів-Українців. Наслідки їхньої праці ще незначні, бо молодь в більшості зросійщена та національно не свідомо».

«Цим пояснюється і відносина китаїців, які ніяких українців не знають, за винятком рідких випадків, коли вони ніби роз-

різняють нас від москалів тай то в мало приемний для українців спосіб, називаючи нас «халола». Коли взяти під увагу ще й теперішнє тяжке становище самих китайців, то не буде дивним, що вони не дозволяють засновувати укр. товариств.

Отже подекуди цим можна пояснити, що не зважаючи на те, що простори Укр. Далекого Сходу,

де компактною масою живе біля 1000.000 укр., свідоме українське життя пускає лише перші паростки».

Далі в листі згадується що в скорому часі т-во «Січ» видасть «Огляд українського життя за два останні роки», з якого може й ми докладніше довідаємося про життя українців Далекого Сходу.

Спростовання.

У числі 33-ву «Тризуба» сталась досадна друкарська помилка. «Маленький Фельетон» підписано іменем нашого славного поета Олесь, в той час як він мав бути підписаний іменем Оаес.

Р е д.

ОБ'ЄДНАНА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА У ФРАНЦІЇ

В субботу 3- Вересня о 8-ій годині вечора в помешканні громади 54, rue de Mademoiselle, Paris

відбудуться збори, на яких Проф. М. Славянський прочитає доклад на тему:

Держава і політичні партії

З М І С Т.

— Париж, неділя 4 Вересня 1927 року — ст. 1. О. І. Бочковський. Кара смерті. — ст. 14. Б. Лібкез. — ст. 9. М. Ковальський. З того боку. — ст. 12. Ст. Сірополко. Подорож «чужинця» на совітську Україну. — ст. 16. З міжнароднього життя. — ст. 19. — З преси. — 21. — Б. П. IV-ий річний конгрес міжнародньої академічної федерації для Ліги Націй. — 23. Хроніка. — З Великої України. — ст. 24. Газетні звістки. — ст. 26. На Українських землях. — ст. 28. Серед укр. еміграції: у Польщі ст — 29. В Америці. — ст. 29. На Далекому Сході. — ст. 30. Спростовання. — ст. 31. Оповідка. — ст. 31.

Редакція і Адміністрація: 19, rue des Gobelins, Paris XIII.
Поштова адреса: «Le Trident» (Tryzoub). Boîte post. № 15. Paris XIII.
Редагує—Комітет. Адміністратор: Іл. Косенко

Le Gérant : Mme Jeanne de Carvalho Gerzain.

Imprimerie de Navarre, 5 rue des Gobelins, Paris